



С.О. Біляєва. Слов'янські та тюркські світи в Україні (з історії взаємин у XIII—XVIII ст.)

К.: Університет «Україна», 2012. — 524 с.

Щойно вийшла книжка С.О. Біляєвої з історії слов'янських і тюркських світів в Україні — результат багаторічної праці. Вперше в сучасній науці на ґрунті цивілізаційного підходу здійснено комплексне фундаментальне дослідження феномену діалогу культур ісламського Сходу та християнського Заходу на території Північного Причорномор'я та Центральної України. Вперше детально розглянуто інтеграцію слов'янських і тюркських культур на різних етапах історичного розвитку: взаємодію зі світом половців, сельджуків, Золотої Орди, Кримського ханства та Османської імперії.

Слід особливо відзначити значний обсяг джерел, що спирається на результати археологічних досліджень автора пам'яток Північного Причорномор'я та Центральної України, найперше Очакова та Білгорода-Дністровського. Опрацьовано також різноманітний архівний матеріал, який систематизовано та вперше введено до наукового обігу: численні писемні та картографічні джерела, а також матеріали, що зберігаються в архівах, бібліотеках і музеях України, Угорщини, Росії, Туреччини, Молдови, Великобританії, Іспанії, Польщі та інших країн.

Монографія новаторська щодо постановки актуальних аспектів проблематики взаємовпливів та особливостей кожного історичного етапу взаємодії слов'янських і тюркських світів в Україні. В ній подано критичний аналіз наукової літератури та історію дослідження, а також характеристику використаних джерел. Уперше приділено особливу увагу впливу та взаємодії давньоруського та сельджукського елементів на основі прикладного та монументального мистецтва кінця XII — першої половини XIII ст. і відзначено істотне зростання

тюркської присутності на півдні Східної Європи, що обумовило подальші інтеграційні процеси цього регіону.

Великий інтерес викликає дослідження специфіки слов'яно-тюркських контактів у часи золотоординського панування, особливостей контактів осілого та кочового населення, організації простору Східної Європи як частини монгольської середньовічної історії, спроби створення першої глобальної торгівельної та інформаційної сітки, спільності та розмаїття культур Євразії. Особливо важливим видається досвід вивчення взаємодії суспільств з різними цивілізаційними системами, зокрема й на перехідних етапах їх внутрішнього розвитку.

Розглянуто взаємодію української та османської цивілізацій упродовж трьохсотрічного імперського панування в Східній Європі. Розкрито роль турецького чинника в системі історико-культурних контактів на півдні Східної Європи, організації оттоманських форпостів, формування захисної системи, військово-політичних і торгівельно-економічних стосунків, розселення етнічних груп і урбанізації в межах українських територій. Окремий напрям у викладі автора посідає проблематика, пов'язана зі становленням і розвитком козацької державності, а також зміною вектора політичної орієнтації козацької еліти в середині XVII ст.

Для обґрунтування тверджень С.О. Біляєва залучила величезний масив нового археологічного матеріалу, більша частина якого отримана авторкою в ході розкопок. Особливо відзначимо введення до наукового обігу археолого-архітектурних даних, найперше з розкопок турецької бані, окремих конструкцій барбакану, захисного рову, ескарпа та контрескарпа Аккерманської фортеці, окремих частин турецької фортеці й посаду в Очакові. Вра-

жає обсяг і якісний склад археологічного матеріалу, що характеризує різні сфери життєзабезпечення османських твердинь і прилеглих до них міських структур, значна кількість довізних речей, головню з Туреччини та й інших країн. Це кухонний і столовий посуд, зокрема виробництва центрів художньої кераміки Туреччини — Ізніка та Кутах'ї, імпорту із Китаю, курильних трубок, різноманітних виробів з металу, монет, товарних пломб і жетонів, що характеризують товарний обіг і контакти з різними регіонами світу. На підставі систематики та аналізу всього комплексу джерел автор виділила основні етапи розвитку взаємовідносин між Україною та Османською імперією.

Монографія проливає світло на процес інтеграції османських елементів у культуру України. Вказано шляхи проникнення турецьких артефактів до українського етнокультурного ареалу, окреслено роль козацтва як посередника в поширенні атрибутів османської культури в Україні, а також визначені сфери впли-

ву турецького елемента. На основі матеріалів Центральної та Південної України, перш за все Білгорода-Дністровського та Очакова, розглянуто тенденції Нового часу в поширенні тютюну та подальшого розвитку виробництва тютюну в українських землях, які доволі швидко стали основним районом вирощування цієї культури в Східній Європі.

Рецензоване дослідження уможливує з'ясування взаємодії осілого та кочового етносів у системі двох центрів цивілізаційного розвитку Євразії. Досліджений регіон постає не як зона конфронтації, а взаємодії, культурного діалогу між Заходом і Сходом, де внаслідок контактів різних культурних елементів та інтеграційних процесів мало місце формування та розвиток своєї культури, що стала органічною частиною культури України.

Монографічне дослідження С.О. Біляєвої — вагомий внесок у розвиток історико-культурологічної науки та має істотне міждисциплінарне та міжнародне значення.

М.О. ШЛАПАК